УДК: 371.3:51:371.335
https://doi.org/10.61339/2786-6947.2025.3(11).344107

Здрагат Світлана Геннадіївна
кандидат соціологічних наук,
старший викладач кафедри філософії освіти,
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна
https://orcid.org/0000-0002-2574-1927

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕВАЛЮАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Аннотація. *В статті розглядається інноваційний потенціал різних оцінювальних методик, визначається значущість кількісних і якісних методів оцінювання результативності освітньої діяльності на засадах евалюації, окреслюється, у методологічному плані, важливість обґрунтування методів добору вибірки евалюаційного дослідження та наголошується на значущість постановки та формування запитань до різних «зацікавлених» груп*

Ключові слова: *евалюація, евалюаційне дослідження, оцінювання, кількісний і якісний підхід у оцінюванні, вибірка у дослідженні*

В умовах реформування освіти в Україні принципово важливим стає отримання динамічних оцінок на основі принципів та стандартів евалюації як процедури незалежної оцінки якості освіти. В освіті евалюація розглядається як сукупність заходів щодо підготовки та проведення контрольно-оцінної діяльності, отримання валідної освітньої інформації про стан об'єктів, накопичення та аналізу даних про досягнення, прогнозування розвитку освітніх систем та суб'єктів освітнього процесу (Здрагат, 2020, с.36).

Оцінювання стало основним фокусом аналізу проблем освіти в працях А. Адлера, М. Брида, К. Вайс, Д. Гопкінза, М. Екнолма, М. К. Паттона, Р. Тайлера, М. Фуллана та інших вчених. Значущих результатів у дослідженні дидактичного виміру та системи забезпечення якості роботи школи досягли польські вчені С. Качмарчик, Г. Коморовска, К. Конажевскі, Л. Корпоровіч, Л. Крушевський, М. Лобоцький, Б. Нємєрко, Т. Тижка, Е. Толвінська-Круліковська та інші.

У рамках нашого розгляду важливо розкрити інноваційний потенціал різних оцінювальних методик, визначити значущість кількісних і якісних методів оцінювання результативності освітньої діяльності. При концептуалізації оцінювання дуже важливим правильно поставити питання до різних «зацікавлених» груп школи. Це особливо стосується обгрунтування предмета дослідження, критеріїв та дослідних запитань. Істотною є згода усіх зацікавлених на способи збору даних про їхню роботу. Процес спільної дискусії, узгоджень і можливо домовленостей є дуже значущим, а тому важливо наполегливо і послідовно працювати у таких напрямках:

- інтегрувати всю шкільну громаду, організувати співпрацю представників різних груп;
- збільшувати можливості використання результатів оцінювання різними суб'єктами процесу, що призводить до очевидного покращення якості роботи і життя школи;
- домагатися більшої мотивації та лояльності до форм роботи, що не були нав'язаними зверху;
- применшити побоювання, забезпечити більше почуття безпеки, пов'язаної з оцінюванням власних заходів завдяки чинній участі у процесі оцінювання;
- розвивати креативність у командній роботі;
- визначати саме той предмет оцінювання, який дозволить удосконалювати якість освітнього процесу;
- постійно удосконалювати професійну майстерність вчителів, створювати можливість спільного вивчення процедур, методів, створення інструментів оцінювання;
- особливу увагу звертати на організаційний розвиток школи - покращення спілкування, виникнення відповідних процедур діяльності, інформаційних каналів;
- завдяки контактам із публічною думкою формувати позитиний public relations, що дозволяє залучити до модернізаційного процесу різні групи, зокрема позашкільні (Толвінська-Круліковська, 2011, с.38).

Під час оцінювання головним є не задоволення пізнавальної цікавості, а націленість на здобуття знань, що можуть бути корисними для запровадження змін чи модифікації реалій школи. Підбір методів виконання оцінювання диктується цілями та обраним об'єктом оцінювання. Потрібно докладно визначити об'єкт, що планується піддавати процесу оцінювання. Визначення дослідної сфери, а тим самим усунення не пов'язаних з метою дослідження завдань, дозволяє детально запроектувати процес збору даних, створити можливості знаходження відповідей на поставлені запитання.

У методології суспільних наук існує два підходи (парадигми, стратегії) до проведення досліджень: кількісний і якісний.

1. Кількісний підхід характеризується тим, що в результаті реалізації дослідної процедури з'являються дані у формі чисел; процедури аналізу цих даних є статистичними процедурами. Кількісними методами досліджуються тільки масові явища на рівні школи. Для того, щоб можна було зробити висновки на підставі отриманого матеріалу про цей процес, необхідна велика кількість дослідної вибірки.

2. При якісному підході акцент робиться на контексті, у якому функціонують дослідні особи. Щоб їх зрозуміти, важливо використовувати їхню мову, влучно виявляти сутність їх очевидної поведінки, мотивів, а не жорстко йти у руслі їхніх декларувань. У цьому разі виправданою є мала вибірка; при цьому дослідження виявляється більш глибоким, ніж при кількісному підході.

Рішення про вибір дослідної стратегії приймається в залежності від мети і сфери, котрих стосується оцінювання. Однак, в рамках одного процесу оцінювання доцільно поєднувати методи, що містяться в обох стратегіях. З метою вирішення якоїсь проблеми у школі, слід розпочати з дослідження більш широкого масштабу, щоб зорієнтуватися, наскільки поширеним є явище, кого стосується, які є думки з цього приводу. При впевненості у важливості цього питання можна продовжити дослідження якісними методами, щоб дійти до глибшого вивчення (Корпорович, б.д.).

Цілком справедливо польські дослідники зазначають, що вже на етапі планування оцінювання необхідно визначитись щодо його інструментів, зосередившись при цьому на засадах ретельності, влучності і триангуляції.

1. Засада влучності орієнтує на чітке обгрунтування того, чим ми досліджуємо те, що хочемо дослідити. Тут можуть з'явитися наступні проблеми: сягаємо до реалій чи також хочемо досліджувати щось, чого немає в реальності; не є спроможними зауважити те, що є і що слід дослідити; ставимо недоречні запитання. Тобто йдеться про те, щоб представлення нашої проблеми було влучне і не мало розбіжностей з реаліями.

2. Засада ретельності визначає, чи є проект внутрішньо цілісним, чи всі здійснені заходи продумані, заплановані та чи дотримано встановлених правил під час реалізації та аналізу даних. Оскільки кількісні і якісні підходи до дослідження відрізняються між собою, то слід дбати про забезпечення ретельності і влучності. Проведене оцінювання не буде влучним, якщо дослідили не те, що хотіли. Воно також не буде ретельним, якщо не буде підстав вважати, що отримані результати є правдивими.

Ретельність і влучність у кількісних дослідженнях забезпечуються автоматизацією, стандартизацією дослідної процедури. Це означає, що підбір вибірки до оцінювання цілком обгрунтований, усі респонденти охоплені дослідженням за допомогою того ж самого інструмента, а дослідники дотримуються стандартів; аналіз отриманого матеріалу проводиться за допомогою статистичних технологій. Щодо якісних досліджень, то у разі незабезпеченості їх ретельності і влучності, існують аргументи проти правдивості їх результатів, а саме: недостатність вибірки, тобто дослідження поодиноких випадків, гнучкість інструментів, а також безпосередня зацікавленість дослідника. Розуміючи ретельність як справу зменшення випадковості на всіх етапах якісного дослідження, Кшиштоф Конажевський запропонував основні способи її досягнення: стандартизація процедури і навчання осіб, котрі проводитимуть співбесіди чи спостереження (Ковальський, 2004, с.45).

Влучності у якісних дослідженнях можна досягти шляхом: 1) перевірки автентичності дослідного матеріалу; 2) додаткових запитань щодо тієї самої теми, але інакше сформульованих; 3) доступності матеріалу для дослідних осіб із проханням оцінити його правдивість; 4) доступу матеріалу для інших співробітників із проханням про критику. Важливо, щоб оцінювач прагнув дійти до суті проблеми, гнучко реагував на ситуації, котрі мають місце в процесі дослідження, уникав суб'єктивізму при аналізі даних. Для цього він повинен мати рефлексійну свідомість, усвідомлювати, що його ставлення, погляди, уява, цінності спричиняють вплив на реальність (Ковальський, 2004, с.46).

3. Важливе значення для оцінювання має триангуляція, завданням якої є підтверджування результатів шляхом виявлення, що незалежні один від одного виміри відповідають одне одному, або принаймні не суперечать (Майлс & Губерман, 2000).

Тріангуляція - це процес, котрий допомагає забезпечувати влучність у якісних дослідженнях. Її можна здійснювати шляхом: 1) використання даних із різних джерел (батьки, учні, вчителі, інші працівники школи); 2) використання різних видів даних (тексти, кількісні дані); 3) використання різних методів збору даних (спостереження, інтерв'ю, аналіз документів); 4) зміною осіб, котрі збирають дані. Ці способи можуть доповнювати однин одного. Якщо, наприклад, вирішено проводити оцінювання кількісними методами і є намір реалізувати анкетування усіх учнів, слід доповнити його співбесідою з особами, які вважаються ключовими для отримання інформації про дослідну проблему. Далі, якщо в анкеті передбачені відкриті запитання, слід під час аналізу зібрати цитати (окрім кодування і звірки відповідей),

які ілюструють важливі думки на дану тему. Важливо забезпечити ефективну командну взаємодію як при опрацюванні дослідних інструментів і реалізації оцінювання, так і при аналізі його результатів (Ковальський, 2004, с. 66).

Щоб уникнути ефектів, які можуть зашкодити влучності оцінювання, М. В. Ковальський виокремлює наступні ситуації, що можуть складатися під час проведення оцінювання:

- «ефект поблажливості»: на чергові оцінки впливає загальне враження чи оцінка, яку виробив собі оцінювальник щодо даної ситуації (наприклад, оцінювальник може уникати при відвідуванні уроку тих спостережень, які могли б зіпсувати позитивний образ особи з доброю репутацією викладача);
- «ефект свіжості» - це побудова судження на підставі явища, за яким спостерігають останнім часом, і витирання з пам'яті попередніх подій;
- «ефект обережності» - це схильність до ухиляння від екстремальних спостережень, тенденція до їх згладжування;
- «анкетний ефект» - це вплив особи, яка контактує з дослідними, на тих самих дослідних (наприклад, якщо вчитель сам проводить анкетування учнів на своєму уроці, то можна припустити, що він отримає відповіді, які відрізнятимуться від тих, що отримані під час анонімного анкетування без участі вчителя.

Отже, адекватні результати в ході оцінювання можливо отримати тільки на засадах ретельності, влучності і тріангуляції.

Звернувшись до прийнятої стратегії проведення оцінювання у методологічному плані важливо обґрунтувати методи добору вибірки. Предметом оцінювання в школі можуть бути: учні, вчителі, адміністрація, батьки, майбутні роботодавці, вибрані працівники місцевих органів самоврядування, працівники управління освіти та інші. Важливо серед усіх чітко визначити саме ту групу, наприклад батьків, яку будемо досліджувати, тобто популяцію. Водночас, якщо в школі на кожному рівні є шість класів, вивчити думку кожного з батьків важко; це забирає багато часу і коштує дорого. Тому ми повинні вирішити, з ким будемо контактувати, щоб здобути потрібну інформацію. Вибір батьків для дослідження серед усіх батьків, котрі мають дітей в І-ІІІ класах, називається підбором вибірки. Вибірка тоді - є частиною підбору, вибраного з популяції. Група вибірки визначається випадковим чином. Слід використовувати методи добору вибірки, тому що дослідження, котре базується на вибірці, полегшує, пришвидшує та зменшує витрати нашої роботи

Якщо відповідно до мети оцінювання, ми вважаємо корисною інформацію, отриману в ході кількісних досліджень, потрібно вибрати для дослідження багаточисельну вибірку, скориставшись методом випадкового вибору (що уможливлює зробити статистичні висновки про всю популяцію). Якщо, навпаки, прийнято рішення проводити оцінювання якісними методами, то доцільно підібрати малочисельну вибірку. При цьому особи, запрошені до дослідження, повинні володіти інформацією по темі і мати різноманітні погляди. На підставі поглядів і характеристики дослідних осіб, за допомогою статистичних методів, можна робити висновки, які погляди поширюються на всю популяцію (Здрагат, 2024, с.45).

Щоб виконати підбір вибірки випадковим способом, потрібно мати у наявності опис дослідної популяції, враховуючи наступні умови:

- відповідності - опис повинен правильно віддзеркалювати дослідну популяцію і бути актуальним;
- достатності - опис повинен містити всі спільноти дослідної популяції;
- виключності - кожен елемент популяції повинен виступати в описі тільки один раз;
- точності - опис не може містити неіснуючі групи або тих, хто не належить до дослідної популяції;
- організованості - опис повинен бути пронумерований і доступний в одному місці.

Якщо опис не відповідає усім вимогам, виникають помилки, які можуть становити обмеження в інтерпретації результатів дослідження. В якості прикладу опису, котрий відповідає зазначеним вище засадам, на думку польських соціологів, є класний журнал, але тільки, якщо це стосується учнів. Якщо б ми хотіли підбирати для дослідження батьків на підставі списків із класних журналів, то може закрастися помилка (наприклад, батьки мають більше, ніж одну дитину в школі і фігурують у двох журналах) (Толвінська-Круліковська, 2011, с.42).

Для статистичного аналізу вибірка повинна налічувати не менше, ніж 120 осіб (випадків). Це може бути випадково підібрана вибірка або застосований невипадковий метод підбору вибірки (метод підбору типових груп, метод цільового підбору).Метод підбору типових груп застосовується у доборі груп, котрі вважаються середньостатистичними (наприклад, середньостатистичні учні, класи із середньою кількістю і результатами навчання). Такий метод часто використовують при вступних дослідженнях, де вимагається швидкість і низькі видатки, наприклад, для проведення пілотування, перевірки анкетування. Але цей метод є джерелом більших помилок, ніж метод випадкового простого вибору.

Метод підбору випадкових груп полягає у приєднанні до вибірки тих осіб, котрих «маємо під рукою». Цей метод використовується за тих самих обставин, що є у методі підбору типових груп.

Вибір респондентів у цільовому підборі визначається метою оцінювання: відшукуються ключові особи для дослідження, які можуть відповісти на питання, поставлені під час проектування дослідження. В рамках цільового підбору використовуються різні стратегії:

- пошук випадків, що максималізують змінність (наприклад, вивчаємо думку як учнів (молодших і старших класів), батьків, так і спеціалістів);
- підбір полярно протилежних груп (наприклад, підбір для оцінювання найкращих і найгірших класів із точки зору результатів навчання);
- вибір груп, які відрізняються від інших;
- пошук випадків, котрі заперечують головні домовленості (наприклад, отримавши результати анкетування, що 98% респондентів страждають від тиску на них, прагнемо вивчити думку тих 2% осіб, котрі представляють іншу точку зору).

Ці випадки можна шукати самостійно або просити респондентів про допомогу, ставлячи запитання на кшталт: «З ким ще я повинен порозмовляти? Чому саме з цією особою?», або: «Чи знаєш когось, хто має іншу/подібну точку зору на це питання?»

Підсумовуючи вищевикладене і порівнюючи досвід України з досвідом інших країн, можна зазначити що процес управління якістю освіти передбачає цілеспрямовану діяльність по реалізації цілей і координації дій усіх складових освітньої системи, її суб'єктів для досягнення запланованих результатів навчання. Інформаційне забезпечення процесу управління досягається на основі розвитку сучасних контрольно-оцінювальних систем, що забезпечують надійну, валідну і співставну інформацію про якість освіти і спираються на апарат теорії педагогічних вимірювань. Результати вимірювань складають наукову основу для розпізнавання, аналізу, функціонування, розвитку, прогнозування і удосконалення систем управління якістю освіти, тому для ефективного управління якістю освіти необхідно сформувати системний підхід, який повинен спиратися на методичні розробки в рамках евалюаційного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Здрагат, С. Г. (2020). Розвиток школи: евалюаційний підхід. У *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічної та психологічної наук в Україні та країнах Євросоюзу: матеріали Мжнар. наук.-практ. конф.* (с. 35-40). Люблін, Польща: Maria Curie-Sklodovska Unsversity.

Здрагат, С. Г. (2024). Компетентнісний підхід в освіті: ресурс евалюації. *Наша школа: науково-практичні студії, (2)*, 41-46.

Ковальський, М. В. (2004). Оцінювання, і навіщо? *Навчальний матеріал*. CODN.

Конажевскі, К. (2000). Як проводити освітні дослідження. *Практична методологія* (с. 12-13). Варшава: WSiP.

Корпоровіч, Л. (б. д.). *Нотатки лекцій*. Режим доступу: http://oskko.edu.pl/konferencjaoskko 2010/materialy/Interakcyjna_misja_ewaluacji-Korporowicz.pdf

Майлс, М. Б., & Губерман, А. М. (2000). *Аналіз якісних даних*. Бялисток: Trans Humana.

Толвінська-Круліковська, Е. (Ред.). (2011). *Самооцінювання в школі*. Львів: Літопис.

REFERENCE

Zdrahat, S. H. (2020). Rozvytok shkoly: evaliuatsiinyi pidkhid. U Suchasni tendentsii ta faktory rozvytku pedahohichnoi ta psykholohichnoi nauk v Ukraini ta krainakh Yevrosoiuzu: materialy Mzhnar. nauk.-prakt. konf. (s. 35-40). Liublin, Polshcha: Maria Curie-Sklodovska Unsversity.

Zdrahat, S. H. (2024). Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: resurs evaliuatsii. *Nasha shkola: naukovo-praktychni studii*, (2), 41-46.

Kovalskyi, M. V. (2004). Otsiniuvannia, i navishcho? Navchalnyi material. CODN.

Konazhevski, K. (2000). Yak provodyty osvitni doslidzhennia. *Praktychna metodolohiia* (s. 12-13). Varshava: WSiP.

Korporovych, L. (b. d.). *Notatky lektsii*. Rezhym dostupu: http://oskko.edu.pl/konferencjaoskko 2010/materialy/Interakcyjna_misja_ewaluacji-Korporowicz.pdf

Mails, M. B., & Huberman, A. M. (2000). *Analiz yakisnykh danykh.* Bialystok: Trans Humana.

Tolvinska-Krulikovska, E. (Red.). (2011). *Samootsiniuvannia v shkoli*. Lviv: Litopys.

Svitlana Zdragat,
Candidate of Sociological Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Philosophy of Education
Municipal Higher Education Institution
«Odessa Regional Academy of In-Service Education»,
Odesa, Ukraine
https://orcid.org/0000-0002-2574-1927

CONCEPTUALIZATION OF EVALUATION RESEARCH

Abstract. *The article examines the innovative potential of various assessment methods, determines the significance of quantitative and qualitative methods for assessing the effectiveness of educational activities on the basis of evaluation, outlines, inmethodological terms, the importance of justifying the methods of selecting samples for evaluation research, and emphasises the importance of formulating and developing questions for various 'interested' groups.*

Keywords: *evaluation, evaluation research, assessment, quantitative and qualitative approaches to assessment, research sampling*

Дата надходження до редакції 29.08.2025

© Здрагат С. Г., 2025

УДК 372.854:371.15
https://doi.org/10.61339/2786-6947.2025.3(11).344171

Кононенко Лариса Михайлівна,
завідувач науково-методичної лабораторії
природничо-математичної, інформатичної та STEM-освіти,
старший викладач кафедри методики викладання і змісту освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної
освіти Одеської обласної ради»,
Одеса, Україна

Немерцалов Володимир Володимирович,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри методики викладання і змісту освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної
освіти Одеської обласної ради»,
Одеса, Україна

КОНКУРС «УЧИТЕЛЬ РОКУ-2025»: НА ШЛЯХУ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ

Анотація. *У статті проаналізовано проведення першого туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року - 2025» у номінації «Хімія» серед вчителів Одеської області. Участь у конкурсі взяли 12 вчителів хімії із 7 територіальних громад. Описано двохетапний формат першого туру, що включав п'ять випробувань: «Тестування», «Дослідження», «Практична робота» (онлайн), а також «Хімічний експеримент» та «Урок» (офлайн). Наведено приклади завдань з випробування «Тестування» та «Практична робота» , а також теми уроків для випробування «Урок». Проаналізовано результати випробувань, які виявили високий рівень цифрової компетентності конкурсантів, але засвідчили проблеми з предметно-методичною компетентністю та володінням методикою і технікою хімічного експерименту. Наведено імена переможців першого туру конкурсу.*

Ключові слова: *«Учитель року - 2025», хімія, конкурсне випробування, педагогічна майстерність, предметно-методична компетентність, хімічний експеримент, цифрова компетентність, Нова українська школа.*

«Учителем школа стоїть...»
Іван Франко

Конкурс «Учитель року» щорічно стає платформою для українських педагогів, де вони можуть продемонструвати свої професійні компетентності, креативність, інноваційність та вмотивованість. Цей захід, що ґрунтується на академічній свободі вчителя, відкриває широкі можливості для професійного зростання та творчої реалізації, адже участь у ньому є особистим вибором кожного педагога. Це не просто змагання, а унікальна нагода проявити власні професійні та особистісні якості, поділитися неординарним підходом до викладання курсу/предмету, підтверджуючи тим самим своє прагнення до саморозвитку.